

## НАУКОВЕЦЬ НА СЛУЖБІ ДЕРЖАВИ

### До 70-річчя члена-кореспондента НАН України Є.Р. Бершеди

---

*З вересня 2015 р. виповнюється 70 років відомому українському дипломату, першому заступнику Міністра закордонних справ України у 1998—2000 рр., доктору економічних наук, професору, члену-кореспонденту НАН України Євгену Романовичу Бершеді. Про його життєвий шлях, наукову та дипломатичну кар'єру, а також про український феномен науковця на дипломатичній службі ми говорили з Євгеном Романовичем під час інтерв'ю.*

Міжнародна репутація наукових установ визначається насамперед їх внеском до світової скарбниці знань. Саме численними досягненнями та розробками в галузі науки і технологій Національна академія наук України заслужила повагу й авторитет у багатьох країнах світу. Водночас для НАН України характерним є ще один аспект її представленості за кордоном: чимало вихідців з академічних установ працювали і працюють у складі дипломатичного корпусу України. Серед них, наприклад, нинішній Міністр закордонних справ України Павло Анатолійович Клімкін, який до переходу на дипломатичну службу, на початку 1990-х років провів наукові дослідження в Інституті електрозварювання ім. Є.О. Патона.

Серед дипломатів вищого рангу є чотири члени Національної академії наук України, які представляли нашу державу як Надзвичайні і Повноважні Посли України в багатьох дуже різних, у тому числі найвпливовіших, країнах світу. Це академики Олег Григорович Білорус, Сергій Васильович Комісаренко, Сергій Іванович Пирожков та член-кореспондент Євген Романович Бершеда. Однак навіть у дипломатичній діяльності вони залишалися дослідниками за покликанням. Дбаючи про розвиток міжнародних зв'язків України, вони підтримували тісні контакти з альма-матер, сприяли поглибленню наукової співпраці України з країнами перебування, інтеграції вітчизняної науки до європейської та світової дослідницької спільноти. Не випадково, що після завершення дипломатичної служби усі ці відомі вчені продовжили дослідницьку діяльність у наукових закладах України.



Член-кореспондент НАН України,  
Надзвичайний і Повноважний  
Посол України Євген Романович  
Бершеда

— *Євгене Романовичу, як Ви вважаєте, у чому полягають причини феномену «науковця на дипломатичній службі»? Чому так сталося? Чи є це явище суто українським?*

— Квазідержава, якою була член ООН — Українська РСР, формально мала власний дипломатичний корпус. Одразу після здобуття незалежності кілька десятків висококваліфікованих відповідальних працівників фактично «кишенькового» щодо Москви МЗС УРСР склали основу дипломатичної служби України. Саме вони й ставали міністрами закордонних справ, очолювали новостворені закордонні дипломатичні установи.

На відміну від Москви, де дипломатична служба СРСР, змінивши вивіску на Міністерство закордонних справ Російської Федерації, на початку 90-х років просто дещо скоротила свою чисельність, у Києві ситуація була зовсім іншою. Так і не отримавши належну їй частку закордонної власності Радянського Союзу, Україна була змушена починати практично «з нуля». Причому, якщо приміщення для дипустанов ще можна було порівняно швидко придбати або орендувати, то кадровий «голод», зумовлений стрімким розширенням вітчизняного МЗС, підштовхнув керівництво країни звернутися до ресурсів Академії наук.

У ті часи до дипломатичного корпусу та на державну службу перейшло чимало науковців, особливо з установ Відділення економіки НАН України та з Інституту держави і права ім. В.М. Корецького. Саме ці інститути ще у радянські часи вирізнялися своїм «внеском» до кадрового забезпечення української квоти на посади в міжнародних організаціях. У соціально-економічному департаменті ООН у Нью-Йорку працювали академік АН УРСР Петро Іларіонович Багрій, доктор економічних наук Андрій Пилипович Ревенко; в міжнародних організаціях у Женеві важливі посади обіймали вчені-економісти Володимир Іванович Філіппов, Йосип Іванович Прокопенко та інші. Віце-президентом Міжнародного Суду ООН у Гаазі було обрано славного українського юриста-міжнародника академіка Во-

лодимира Михайловича Корецького. Іншого видатного українського вченого-правознавця члена-кореспондента АН УРСР Петра Омеляновича Недбайла було обрано головою Комісії ООН з прав людини і присуджено йому Премію ООН у галузі прав людини, лауреатами якої в різні часи ставали такі видатні діячі, як Нельсон Мандела, Джиммі Картер, Елеонора Рузвельт.

Українські радянські науковці, особливо економісти та правознавці, які вільно володіли іноземними мовами, потрапляли до кадрового резерву МЗС УРСР. Свого часу до цього резерву зарахували і мене, але отримати призначення завадив тоді статус неодруженого. Робота за кордоном надавала співробітникам Академії можливості для розширення професійного і цивілізаційного світогляду. Слід зазначити, що на початку 90-х років до переходу на дипломатичну службу науковців спонукали ще й труднощі з фінансуванням академічних установ.

Безумовно, перетік кадрів з науково-освітньої сфери до дипломатичного відомства спостерігається не лише в Україні. Уже згодом, працюючи на посольських посадах у Берні, Женеві та Брюсселі, я спілкувався з колегами — професорами права, історії, економіки, які очолювали дипломатичні установи Словаччини, Туреччини, Німеччини, Франції. Усі вони походили з університетського середовища своїх країн. Український феномен залучення науковців на дипломатичну службу, на мій погляд, полягає, з одного боку, у гострій нестачі фахівців під час розгортання молодого державою мережі новостворених дипустанов, а з іншого — у наявності потужної Академії наук, яка мала відпрацьований механізм формування інтелектуального потенціалу, зокрема кадрів із не надто поширеним у Радянському Союзі знанням іноземних мов.

— *А як Ви особисто потрапили на дипломатичну службу?*

— Я розпочав дипломатичну кар'єру 1998 року з посади першого заступника Міністра закордонних справ України. На той час МЗС України очолював відомий політик, професій-



Вручення державної нагороди академіку Б.Є. Патону. Зліва направо: помічник Президента України з питань науки Є.Р. Бершеда, секретар Адміністрації Президента України М.Г. Хоменко, президент АН України академік Б.Є. Патон, Президент України Л.М. Кравчук, віце-президент, головний учений секретар АН України А.П. Шпак. Київ. 26 листопада 1993 р.

ний дипломат і вимогливий керівник — Борис Іванович Тарасюк.

Французьку мову я вивчив ще у шкільні роки, закінчивши Київські міські державні курси іноземних мов, а англійську опановував пізніше, переважно вже працюючи в МЗС України.

**— А до того як складалася Ваша кар'єра? Євгене Романовичу, будь ласка, розкажіть трохи про себе.**

— Народився я в Києві. Закінчив з відзнакою Київський інститут народного господарства ім. Д.С. Коротченка (нині — Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана), вступив до аспірантури Інституту економіки АН УРСР. У 1970 р. я став кандидатом економічних наук, залишився працювати в тому ж Інституті, а 1983 р. захистив докторську дисертацію. Невдовзі після цього мене призначили заступником голови Ради по вивченню продуктивних сил України АН УРСР (РВПС), де працював до 1992 р. Наприкінці 1992 р. за стипендією французького уряду я пройшов тримісячне наукове стажування в одній із лабораторій Національного центру наукових досліджень Франції (CNRS).

У той час першому Президенту України Леоніду Макаровичу Кравчуку знадобився помічник з питань науки, і керівництво Академії зупинило свій вибір на моїй кандидатурі. Попередня робота в Раді по вивченню продуктивних сил, яку тоді очолював розумний і досвідчений керівник член-кореспондент НАН України Сергій Іванович Дорогунцов, збагатила й розширила мій світогляд до державного масштабу. Особливо цьому сприяла роль РВПС як координатора підготовки Комплексної програми науково-технічного прогресу Української РСР, яка проходила під егідою Міжвідомчої ради з проблем економічного та науково-технічного прогнозування, очолюваної президентом АН УРСР академіком Борисом Євгеновичем Патоном, а я був ученим секретарем цієї Ради. Набутий досвід став у пригоді під час роботи в Адміністрації Президента України, потім у Раді з питань безпеки і оборони при Президентові України, на дипломатичній службі і, відверто кажучи, допомагає й дотепер.

Саме у період роботи в апараті Президента України і відбувся фактично мій дипломатичний дебют, як керівника делегації, що вперше відвідала багату на нафту Лівію. Під час зустрічей з очільниками цієї країни ми у попередньому порядку зондували можливості двосторонньої співпраці в нафтовидобувній галузі, будівництві залізниць, рибальстві тощо. Причому зустріч із лідером Лівійської революції Муаммаром Каддафі проходила в найкращих традиціях детективного жанру — він прийняв нас у своєму наметі, в пустелі, посеред ночі.

Зі сферою зовнішньої політики та безпеки України була тісно пов'язана і моя наступна робота в апараті Ради національної безпеки і оборони України, Секретарем якої з 1994 по 1999 рік був академік НАН України Володимир Павлович Горбулін. Саме тоді в РНБО розроблялися європейська та євроатлантична стратегії України. Безпосередньо для Президента України Леоніда Даниловича Кучми ми готували конкретні пропозиції щодо розвитку українсько-російських відносин, стратегічного партнерства із США та особливих відносин з Польщею.

Роки роботи на посаді завідувача відділу стратегічного планування та координації політики національної безпеки, а згодом першого помічника — керівника групи помічників та консультантів Секретаря РНБО виявилися для мене своєрідною професійною платформою для виконання завдань, що постали в МЗС України. Надзвичайні навантаження та велика відповідальність на посаді першого заступника Міністра закордонних справ стали логічним продовженням попереднього досвіду.

Не секрет, що у середовищі «кар'єрних» дипломатів, які крок за кроком долають щаблі свого просування — від аташе до посла, дещо скептично ставляться до вихідців з науки. Тому я розумів, що потрібно якнайшвидше адаптуватися і починати «видавати на-гора» конкретні результати. Ключ до успіху, як виявилось, лежав у використанні навичок, набутих мною під час дослідницької діяльності, таких як комплексний підхід, колегіальність, толерантність щодо думки колег, ретельне особисте відпрацювання документів.

**— Наскільки я знаю, Ваша дипломатична кар'єра включала роботу як у центральній апараті МЗС України, так і в закордонних дипломатичних установах. Розкажіть, будь ласка, які з них Ви очолювали і яке місце у Вашій діяльності займали питання розвитку міжнародного науково-технічного співробітництва.**

— За розподілом обов'язків серед заступників Міністра закордонних справ України мені було доручено відповідати за економічні та науково-технічні зв'язки, європейську інтеграцію, співробітництво в галузі безпеки та за двосторонні зв'язки з країнами Західної Європи. У кожному з цих напрямів є важлива наукова складова. Проте найбільшої конкретики вдавалося досягти, працюючи за кордоном і маючи можливість безпосереднього спілкування у дослідницьких центрах та університетах країн перебування.

Першим моїм призначенням за кордон стала посада Посла України у Швейцарській Конфе-



Під час вручення державних нагород. Зліва направо: Секретар РНБО України В.П. Горбулін, Президент України Л.Д. Кучма, перший помічник Секретаря РНБО України Є.Р. Бершеда. Київ. Маріїнський палац. 23 квітня 1997 р.

дератії та у Князівстві Ліхтенштейн за сумісництвом. Згодом очолював Постійне представництво України при відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві. У 2008 р. Україна головувала на Конференції з роззброєння у Женеві. У цей період мене призначили Постійним представником України при цій міжнародній організації, а після завершення місії з головування перевели до Брюсселя, де я працював Послом України у Королівстві Бельгія та Великому Герцогстві Люксембург за сумісництвом.

В усіх цих країнах розташовані всесвітньо відомі університети: у Бельгії — університети Брюсселя, Гента, Лувена, Льєжа, у Швейцарії — Женеви та Фрібурга. Керівництво цих та інших освітньо-дослідницьких центрів виявляло зацікавленість у спільних з українською стороною наукових проектах, особливо у рамках наукових програм Євросоюзу. Приємним сюрпризом було те, що у багатьох випадках вже наявна співпраця згаданих установ з українськими науковцями стала можливою завдяки виявленій нашими співвітчизниками особистій ініціативі у просуванні отриманих ними результатів міжнародного рівня.





Візит української делегації до CERN. Зліва направо: Надзвичайний і Повноважний Посол України у Швейцарській Конфедерації та у Князівстві Ліхтенштейн за сумісництвом Є.Р. Бершеда, професор Г.М. Зінов'єв, президент НАН України академік Б.Є. Патон, перший віце-президент НАН України А.П. Шпак. CERN. Женева. Червень 2002 р.

Посольство України у Швейцарії багато уваги приділяло налагодженню співпраці з розташованою біля Женеві Європейською організацією ядерних досліджень (CERN), де свого часу працював уродженець Волині, видатний французький фізик, лауреат Нобелівської премії Жорж Шарпак. Українські вчені та інженери з Харкова не лише самостійно встановили зв'язки з CERN, а й виграли тендер на постачання розроблених ними унікальних складових для будівництва Великого адронного колайдера.

У вересні 2014 р. Верховна Рада України ратифікувала Угоду про набуття нашою державою статусу асоційованого члена CERN.

На дипломатичному рівні пропозицію про доцільність отримання такого статусу було вперше сформульовано Посольством України у Швейцарії ще 2002 р. Саме тоді президент НАН України Б.Є. Патон підтримав ініціативу Посольства та разом з академіком Анатолієм Петровичем Шпаком здійснив організований дипустановою України перший візит до CERN, відвідавши будівництво колайдера.

Крім того, до своїх здобутків як Посла України, я вважаю, можу зарахувати кілька ініціатив, спрямованих на увічнення пам'яті видатних українців, а також місць, пов'язаних з історією української дипломатії. Так, у Лозанні встановлено пам'ятник славетному танцівникові і хореографу киянину Сержу Лифарю. Довірливі стосунки з графінею Ліліан Алефельд, яка впродовж 30 років була подругою і супутницею його життя, дозволили нам отримати колекцію творів мистецтва, сценічних костюмів митця, нагород, ювелірних прикрас, документів та книг. Усі ці речі було передано до Національного музею історії України, де створено постійну експозицію, присвячену С. Лифарю.

Конкретним свідченням традицій присутності України в європейському політичному просторі було встановлення та урочисте відкриття за участю високих представників України і країн перебування меморіальних дошок на честь перших дипломатичних установ України в Берні та Брюсселі, які діяли у 1918–1923 рр.

**— Євгене Романовичу, чи були на Вашому життєвому шляху люди, які вплинули на становлення Вас як науковця, як особистості?**

— Є чимало людей, у яких я вчився і продовжую вчитися, і це не обов'язково високопосадовці або вчені з академічними званнями, але тих, хто вплинув на мене як на особистість, небагато. Передусім своїм наставником я вважаю мого батька Романа Васильовича Бершеду. Він був доктором юридичних наук, професором і саме він формував мою громадянську позицію, навчав працелюбству та наполегливості. Згодом це мій науковий керівник під час підготовки кандидатської дисертації академік

АН УРСР Стефан Михайлович Ямпольський, багаторічний директор Інституту економіки АН УРСР академік АН СРСР Іван Іларіонович Лукінов, завідувач відділу цього Інституту професор Олександр Олександрович Храмов. Особливо хочу згадати видатного вченого-економіста, уродженця Полтави, інтелігента, якому довелося пройти сталінські табори, професора Віктора Петровича Красовського — завідувача відділу Інституту економіки АН СРСР. Нікого з цих людей вже немає серед нас, але вони були і залишаються для мене зразком високого професіоналізму та порядності.

— *Євгене Романовичу, а за якою проблематикою Ви працювали в Академії до переходу на дипслужбу і чи змінилася сфера Ваших наукових інтересів тепер?*

— На початку роботи в Академії наук я вивчав питання прогнозування динаміки матеріаломісткості продукції, за цією темою захистив кандидатську дисертацію, випустив першу індивідуальну монографію. Мою докторську та цикл наступних монографій було присвячено проблемам прогнозування розвитку інвестиційного комплексу. Також займався дослідженнями в галузі глобалізації інвестиційного процесу та інвестування національної економіки. Під час роботи в Адміністрації Президента України, РНБО та МЗС України до цього додалися дослідження і публікації стосовно євроінтеграції, економічної безпеки, геополітичних зрушень у Європі та світі, а також нових можливостей, які вони відкривають перед Україною. У ряді публікацій висвітлювалися перспективи розвитку українсько-російських відносин та умови формування в майбутньому добросусідства між двома найбільшими країнами Європи. До речі, нещодавно у статті в газеті «Дзеркало тижня» (№ 16—17 за 2015 р.) я висловив думку, що передумовою цього є «позбавлення Росії від спокуси Україною» в результаті повної і безповоротної інтеграції нашої держави до європейського та євроатлантичного безпекового співтовариства.

В Інституті законодавства Верховної Ради України, заступником директора якого я пра-

цюю після завершення дипломатичної служби, зосередився зараз на проблемах законодавчого забезпечення пріоритетних сфер суспільних відносин, європейського парламентського права, європейських стандартів законотворчості та ін.

— *Після шаленого темпу життя у вирі подій на дипломатичній службі чи не сумуєте тепер у тиші кабінету?*

— Ставлюся до цього, як і належить у моєму становищі, по-філософськи: для всього свій час... Я опинився у близькому і зрозумілому середовищі вчених-правознавців, які працюють над проблемами удосконалення вітчизняного законодавства. Порівняно невеликий колектив на чолі з членом-кореспондентом НАН України Олександром Любимовичем Копиленком безпосередньо співпрацює з комітетами Верховної Ради України над розробленням проєктів законів з комплексних питань розвитку суспільства і держави, перспективного планування законотворчої діяльності Парламенту.

Інститут законодавства приділяє особливу увагу адаптації вітчизняного законодавства до європейських норм, використовуючи для цього наукові зв'язки з дослідницькими колективами Німеччини, Нідерландів, Польщі та інших країн. У виданнях Інституту окреслюються стратегічні орієнтири законотворчості.

З огляду на попередній досвід практичної роботи, особливо привабливою для мене видається коротка відстань між результатами наукових досліджень та їх реалізацією в діяльності Парламенту. Конкретним нещодавнім прикладом впровадження пропозицій Інституту законодавства став науковий супровід процесу розроблення Верховною Радою України «Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні».

— *Євгене Романовичу, дозвольте подякувати Вам за цікаву розмову, привітати з ювілеєм та побажати міцного здоров'я і творчої наснаги.*

— Дякую.

Розмову вела  
Олена МЕЛЕЖИК